

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Μεταρρύθμιση
ιστορική επίσκεψη
και κριτική προσέγγιση Ι*

Τόμος 89ος - Τεύχος 3ον - Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2018

Οἱ φάσεις τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα Ρώμης (Πρωτεῖο ἐξουσίας καὶ ἀλάθητο)

Παναγιώτῃ Ἰω. Μπούμη*

1. Προεισαγωγικά

Ἦδη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔχουμε ἀσχοληθεῖ καὶ δημοσιεύσει ἐπανειλημμένως περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα Ρώμης μέσα στὴν Ἐκκλησία, θέμα τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺ στενὰ συνδεδεμένο καὶ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας ὡς καὶ τοῦ ἀλαθήτου ἐνὸς προσώπου ἢ ἐνὸς θεσμοῦ ἐντὸς Αὐτῆς.

Τὸ θέμα αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἀπασχολοῦσε καὶ τοὺς πρώτους χριστιανούς, ἂν συμπεράνουμε καὶ μόνον ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἀπλοῖ φαράδες κατ' ἀρχάς, ἔδειξαν ἄλλοι ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ ἄλλοι δικαιολογημένη «ἀγανάκτηση» γιὰ τὴ διεκδίκηση τέτοιων προνομίων καὶ πρωτείων. Καὶ τόσο ἦταν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ σχετικὴ ἀγανάκτηση τῶν μαθητῶν, ποὺ ἀνάγκασαν τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ νὰ κάνει ἰδιαίτερο λόγο γι' αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ τοὺς πεῖ: «Ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὃς ἂν θέλῃ εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος» (Ματθ. 20,26-27. Πρβλ. Μᾶρκ. 10,43-44 καὶ Λουκ. 22,26).

Ἐπομένως τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἐμεῖς ἀσχολούμεθα καὶ πάλιν δὲν εἶναι «ἄνευ προηγουμένου καὶ ἄνευ λόγου», πολὺ περισσότερο ἀφοῦ τὸ θέμα τοῦ πρωτείου καὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα Ρώμης βρίσκεται καὶ σήμερα στὸ ἐπίκεντρο τῶν διαχριστιανικῶν συζητήσεων καὶ διαλόγων. Ἐπειδὴ δὲ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ τοῦ

* Ὁ Παναγιώτῃς Ἰω. Μπούμης εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

πολυσυζητημένου παπικού πρωτείου έχουμε γράψει και παλαιότερα¹ και πρόσφατα², με τὸ παρὸν ἄρθρο θὰ ἐξετάσουμε-παρακολουθήσουμε τὶς διαπιστούμενες φάσεις του κατὰ τὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, οἱ ὁποῖες ἀπεικονίζονται στὸ Ἰω. 21,15-17 καὶ οἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς ἐξεικονίζονται καὶ ὀρισμένες διαφοροποιήσεις πρὸς τὸ ἐκάστοτε περιεχόμενό του.

Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ λοιπὸν ἰσχυρίζονται ὅτι τὶς ἐξουσίες αὐτὲς καὶ τὰ προνόμιά του δὲν ἔχει ὁ Πάπας ὡς χορηγηθέντα ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας (π.χ. ἀπὸ κάποια σύνοδο ἢ ἀπὸ τοὺς πιστούς), ἀλλὰ τὰ ἔχει ἀποκτήσει θείῳ δικαίῳ, ὡς διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου³.

1. Πρβλ. «Ἡ πέτρα τοῦ ἀπ. Πέτρου (Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου *Ματθ.* 16, 18)», *Θεολογία* 51 (1980) 146-157. Πρβλ. “The Rock (πέτρα) of the Apostle Peter (A Contribution to the Interpretation of the Passag *Matt.* 16, 18)”, μτφρ. David Turner, *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου* ΛΔ’ (1981) 38-49, «La Pietra dell’ Apostolo Pietro (contributo all’ interpretazione del Brano di *Matteo* 16, 18)», μτφρ. ἀρχιμ. Timotheos Moschopoulos – L. Giamporcato, *Simposio Cristiano* 1989, σσ. 91-101.

2. Πρβλ. Παν. Μπούμης, «Ποιὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ παπικοῦ πρωτείου (καὶ τοῦ ἀλαθήτου)», *ΕΕΘΣΠΑ ΜΗ’* (2013) 109-128. Καὶ ὁ ἴδιος, «Τὸ πρωτεῖο τοῦ Πάπα (καὶ τὸ ἀλάθητο) (νοηματοδότηση καὶ ἐφαρμογὴ)», *Ἐπίσκεψις*, ἔτος 46ο, ἀριθμ. 775, 30-6-2015, σελ. 20-31.

3. Πρβλ. Ed. Eichmann – Kl. Mörsdorf, *Lehrbuch des Kirchenrechts (auf Grund des Codex Juris Canonici)*, 1. Band, München – Paderborn – Wien 1964¹¹, σελ. 338-339: “Beide (der päpstliche Primat und der Episkopat) beruhen auf göttlicher Anordnung (c. 108 § 3)”. Πρβλ. καὶ σελ. 343: “Die päpstliche Primatialgewalt beruht auf göttlicher Anordnung (c. 108 § 3)”. Καὶ κατωτέρω: “Die päpstliche Primatialgewalt stammtunmittelbar von Gott, nicht von Menschen, weder von Gemeinschaft der Christgläubigen (Gallikaner, Febronianer) noch von einer anderen irdischen Gewalt” (αὐτόθι, σελ. 343). Πρβλ. καὶ M. Schmaus, *Katholische Dogmatik*, Band III, 1: *Die Lehre von der Kirche*, München 1958⁵, σελ. 475 κ.έ. Περὶ τοῦ Πάπα δὲ ὡς διαδόχου τοῦ Πέτρου βλ. Ed. Eichmann – Kl. Mörsdorf, *ὁ.π.*, σελ. 245: “Die Hierarchie der Hirtegewalt beruht auf den beiden durch göttliche Anordnung gegebenen Grundpfeilern, dem Primat des Papstes, der als *Nachfolger des hl. Petrus die oberste Hirtegewalt* über die ganze Kirche und alle Teilgemeinschaften hat (c. 218), sowie auf dem Episkopat...”. Πρβλ. Conc. Vaticanum I, *Constitutio dogmatica I*, «Pastor aeternus» de Ecclesia Christi, στὸ H. Denzinger – A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, Barcelona 1963³² - Barcinone - Freiburg i. Breisgau 1965³³, σελ. 595 κ.έ., §§ 1821-1840/3050-3075. Πρβλ. καὶ τὸ ἀ’ ἄρθρο τοῦ γ’ Κεφ. τοῦ «Περὶ Ἐκκλησίας Συντάγματος» τῆς β’ Βατικάνειας Συνόδου, στὸ ἀρχιμ. Στυλ. Χαρκιανάκης, *Τὸ Περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς β’ Βατικανῆς Συνόδου*, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 154. Πρβλ. καὶ

Πρὸς ἀπόδειξη τῆς ἀνωτέρω θέσεώς τους χρησιμοποιοῦν κυρίως τὰ ἐξῆς ἀγιογραφικὰ χωρία: *Ματθ.* 16,18-19 καὶ *Ἰω.* 21,15-17⁴. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ δὲ Ἐκκλησία, συνεχίζου, μὲ τὶς σχετικὲς συνόδους τῆς κατὰ τὴ β' μ.Χ. χιλιετία δὲν ἐπιδίωξε κάτι ἄλλο, παρὰ μόνον προχώρησε στὴν ἀνάπτυξη καὶ ἐφαρμογὴ τῆς διδασκαλίας τῶν χωρίων αὐτῶν. Ἐπομένως, λένε, ἐφ' ὅσον τὰ προνόμια αὐτὰ χορηγήθηκαν στὸν Ρωμαῖο Ποντίφηκα ἐκ μέρους τοῦ Χριστοῦ, ἐκ μέρους τῆς Κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὰ ἀμφισβητήσῃ κανεὶς, ἔστω κι ἂν δεχθοῦμε ὅτι οἱ σύνοδοι ποὺ τὰ παραχώρησαν ἢ ἐπικύρωσαν ἦταν μερικὲς ἢ τοπικὲς, καὶ ἄρα ὄχι ἀπόλυτα ἀλάθητες.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑποθέσουμε –προσθέτου– ὅτι εἶχε τὴν καλὴ διάθεση ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια τοῦ πρωτείου ἐξουσίας, ὡς δῆθεν μεταβλητὲς ἀποφάσεις ἢ ὡς κατ' οἰκονομία θεσπισθεῖσες κατὰ τὴ β' περίοδο, καὶ πάλι δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ πράξῃ, διότι μετὰ ἀπὸ τὰ περι ἀγιογραφικῆς θεμελιώσεώς τους λεχθέντα δεσμεύεται ἀπόλυτα⁵. Θὰ παρέβαινε τ.ῆ., κατ' αὐτοῦς, ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, θὰ πρόδιδε τὴν ἀποστολὴ τῆς⁶. Καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ μπορούσε νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια

ἀρχιμ. Παντ. Ροδόπουλος, *Ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 19.

4. Πρβλ. Ed. Eichmann – Kl. Mörsdorf, *ὁ.π.*, σελ. 343: “Der Papst ist der Nachfolger des hl. Petrus im obersten Hirtenamt der Kirche (vgl. Mt. 16, 13-19; Lc 22, 32; Jo 21, 15-17). Er hat nicht allein den *Ehrenvorrang* vor allen Bischöfen, sondern die Höchste Leitungsgewalt über die ganze Kirche”. Πρβλ. καὶ M. Schmaus, *ὁ.π.*, σελ. 156 κ.έ., M. Kaiser, *Die Einheit der Kirchengewalt nach dem Zeugnis des Neuen Testaments und der Apostolischen Väter*, München 1956, σελ. 45 κ.έ., ὡς καὶ Ἰω. Καρμίρης, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Δογματικῆς τμημα Ε'*, Ἀθῆναι 1973, σελ. 555 κ.έ.

5. “Vom göttlichen Recht kann keine irdische Autorität befreien” (Ed. Eichmann – Kl. Mörsdorf, *ὁ.π.*, σελ. 167). Πρβλ. καὶ σελ. 344: “Der Papst ist selbst an das göttliche Recht gebunden, das er nicht ändern und von dem er nicht befreien kann. Soweit das göttliche Recht nicht in Rede steht, ist er Herr der Kanones; er kann sie abändern, aufheben, von ihnen befreien, sie durch Sonder- und Ausnahmerechte ersetzen”.

6. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ καλὴ διάθεση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς ἡγεσίας τῆς, γιὰ νὰ ὑποχωρήσῃ σὲ δογματικὰ θέματα ἢ ζητήματα πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ γιὰ μία Ἐκκλησία Του εἶναι βασικώτατο θέμα, ἀδιάφορο βεβαίως ἐὰν δημιουργεῖται πρόβλημα γιὰ τὸ ποιά εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

αυτά, αλλά αντίθετα ὀφείλε νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ ἔχουν αὐτὰ κῦρος καὶ ἰσχὺ γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Θὰ ὀφείλαν τ.ἔ. νὰ ἀναγνωρισθοῦν αὐτὰ ἐκ μέρους τοῦ πληρώματος καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.

Ἔτσι δὲν πρέπει νὰ παρεξηγοῦνται, ἀλλὰ νὰ ἀξιολογοῦνται δεόντως οἱ ἐξῆς λόγοι τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ ΣΤ', οἱ περιεχόμενοι στὴν Ἐγκύκλιο "Ecclesiam Suam" (6-8-1964): «Ἀπατῶνται ὅσοι πιστεύουν ὅτι ἡμεῖς θὰ ἀποστῶμεν τῶν προνομίων μας, τὰ ὁποῖα θεόθεν ἐδόθησαν διὰ τοῦ ἀγίου Πέτρου... Ἐπὶ τόσων θεμάτων τὰ ὁποῖα μᾶς διακρίνουν (Καθολικοὺς καὶ Ὁρθοδόξους) σχετικῶν πρὸς τὴν Παράδοσιν, τὴν πνευματικότητα, τὸ κανονικὸν δίκαιον, τὴν λατρεία, εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς νομίμους ἐπιθυμίας τῶν κεχωρισμένων ἀφ' ἡμῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν»⁷. Μία ὅμως τέτοια νόμιμη καὶ λογικὴ ἐπιθυμία, νομίζουμε, εἶναι ἡ ἐπάνοδος τοῦ παπικοῦ πρωτείου στὰ μέτρα τῆς α' περιόδου τῆς Ἐκκλησίας.

Γι' αὐτὸ ἐμεῖς στὸ θέμα ἢ μᾶλλον στὴ διαμάχη καὶ τὴν ἱστορία τῆς γιὰ τὰ μνημονεύμενα χωρία καὶ τὴν ἐρμηνεία τους, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὸν Πάπα, δὲν ἔχουμε τὴν πρόθεση νὰ εἰσέλθουμε καὶ νὰ λάβουμε θέση καὶ ἐδῶ⁸.

2. Ὁ ἐκκλησιολογικὸς χαρακτήρας τοῦ Ἰω. 21,15-17

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐμεῖς θὰ θέλαμε στὴν παρούσα μελέτη νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐπάνοδο στὴν κανονικὴ τάξη καὶ κατάσταση τῆς α' περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀντίθετα τὴν ἐνθαρρύνει, τὴν ἐνισχύει, τὴν ἐπικυρώνει καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ἐπιτάσσει⁹. Καὶ αὐτὸ πραγματοποιεῖται μὲ τοὺς

7. Πρβλ. ἀρχιμ. Ἰω. Παπαδόπουλος, «Περὶ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, Νὰ ἀποφύγωμεν τὴν σύγχυσιν», *Ἐκκλησία Μ'* (1967) 124.

8. Ἦδη παλαιότερα ἔχουμε ἀσχοληθεῖ μὲ αὐτά, ὅπως προσημειώσαμε.

9. Πρβλ. Μᾶρκ. Σιώτης, *Τὸ νόημα τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν Ἁγ. Γραφήν*, Ἀθήνα 1973 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας Ν. (1973)], σελ. 7. Πρβλ. καὶ σελ. 16: «Ὡς ἐπαρκῶς ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Fr. Wil. Joseph Schelling, ὁ χριστιανισμὸς, χάρις εἰς τὴν ἱστορικότητα τῶν βιβλικῶν ἀποκαλύψεων, παρουσιάζει ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς πλέον κρισίμους περιόδους τῆς ἱστορίας του καταπληκτικὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀφύπνισιν, καὶ τῶν πλέον πεπωρωμένων συνειδησεων, καὶ τὴν πλήρη πνευματικὴν ἀνάπλασιν τῶν ἀνθρώπων».

στίχους 15-17 τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου (21) κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Οἱ ἐν λόγῳ στίχοι ἔχουν ὡς ἑξῆς:

15 Ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωάννου, ἀγαπᾶς με πλέον τούτων; Λέγει αὐτῷ· Ναί, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Βόσκει τὰ ἀρνία μου. 16 Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σίμων Ἰωάννου, ἀγαπᾶς με; Λέγει αὐτῷ· Ναί, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Ποίμαινε τὰ πρόβατά (προβάτιά) μου. 17 Λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον· Σίμων Ἰωάννου, φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον, φιλεῖς με; καὶ λέγει αὐτῷ· Κύριε, πάντα σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Βόσκει τὰ πρόβατά μου.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ νομίζουμε ὅτι ἀποτελοῦν τὸ κλειδί κατανοήσεως καὶ λύσεως πολλῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας γενικά, τῶν καθ' ἕκαστα Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐνότητάς τους.

Ἡ ἄποψη ὅτι τὸ 21ο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου πράγματι μιλάει καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ προεικονίζει τὰ περὶ Αὐτῆς ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τῆς Πράξεως τῶν Ἀποστόλων, ὅπου διαβάζουμε: Οἷς (τοῖς Ἀποστόλοις)... παρέστησεν (ὁ Χριστός) ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ ἀπὸ τὸ παθεῖν αὐτόν ... δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Πράξ. 1, 3). Ἐδῶ τὸ κείμενο τῶν Πράξεων προτιμᾷ τὸν ὄρο «βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ὁ ὁποῖος περισσότερο ἀπὸ τὸν ὄρο «βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἐπιτρέπει καὶ προτρέπει νὰ νοήσουμε τὴ χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

Καὶ τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι, ἐνῶ μέχρι τώρα τὸ κεφάλαιο αὐτὸ μαζί μὲ τὸ πρωτεῖο ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἦταν –ἢ μᾶλλον ἐθεωρεῖτο– πέτρα σκανδάλου, στὸ ἑξῆς δύναται νὰ ἀποτελέσει τὴν πέτρα-βάση γιὰ τὴν προσέγγιση καὶ συμφωνία τῶν Χριστιανῶν.

Στὴν ἐξέταση καὶ μελέτη τοῦ κειμένου αὐτοῦ ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἀπλὴ σχέψη-ἀρχή: Ἐφ' ὅσον ὁ Πάπας ἐπιθυμεῖ νὰ ἀντιπροσωπεύει ἢ καὶ νὰ μιμεῖται τὸν Πέτρο ὡς ποιμένας, γιατί νὰ τὸ ἀρνούμαστε ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι ἢ κάποιος ἄλλος χριστιανός; Ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος δέχεται νὰ ἐπέχει τὸν «τόπο» τοῦ Πέτρου, γιατί ἐμεῖς νὰ τὸ ἀμφισβητοῦμε ἢ καὶ νὰ τὸ ἀπορρίπτουμε; Ἄλλωστε καὶ κατὰ τὴν ἀ' περίοδο τῆς Ἐκκλησίας ὁ Πάπας δὲν εἶχε, κοινῇ συναινέσει, τὴ θέση τοῦ Πέτρου στὸν σύλλογο τῶν ἐπισκόπων; Ὁ π. Ἰωάννης Μάγεντορφ λέει χαρακτηριστικά: «Ἡ

Ἐκκλησία εἶχε λάβει συνείδησιν, ἤδη πρὸ τῆς Νικαίας καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὸν Κυπριανόν, τοῦ παγκοσμίου ρόλου τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος ὡς συλλόγου, ἐκπληροῦντος τὰ λειτουργήματα τοῦ συλλόγου τῶν Δώδεκα. Ἡ θέσις τοῦ Πέτρου εἰς αὐτὸν κατελήφθη, κοινῇ συναινέσει, ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης»¹⁰.

Ἄλλωστε τῇ δυνατότητα αὐτῇ τῆς κοινῇ συναινέσει ἀναλήψεως τῆς θέσεως τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἀπὸ αὐτὴν ἀπορρέοντων καθηκόντων ἢ καὶ προνομίων ἐκ μέρους τοῦ Πάπα νομίζουμε ὅτι ἐνισχύει καὶ «ὁ γνωστὸς σχηματικὸς καὶ ἄρα περιοριστικὸς καὶ ἐκβιάζων χαρακτηρισμὸς τῶν ... Ἐκκλησιῶν ὡς τοῦ Πέτρου (διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν) ... καὶ Ἰωάννου (διὰ τὴν Ὁρθόδοξον)»¹¹.

Περαιτέρω θὰ ἀναφέραμε τὸ «ὅτι ἐν στίχ. 15-17 πρόκειται οὐχὶ ἀπλῶς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Πέτρου εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαποίμανσιν τῶν προβάτων ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ χωρίου *Ματθ. 16,17-19* δέχονται, ὑπὸ ὠρισμένην ἐννοιαν, ὅχι μόνον ἀρχαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξηγηταί, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν συγχρόνων προτεσταντῶν ἐξηγητῶν (Harnack, Heitmüller, Loisy, Mac Gregor κ.ἄ.). Ὁ Bultmann π.χ. δέχεται ὅτι εἰς τὴν τριπλῆν τοῦ Ἰησοῦ ἐρώτησιν πρὸς τὸν Πέτρον ἔχομεν ἄλλην μορφήν τῆς εἰς τὸν Πέτρον ἀναθέσεως τῆς ἡγεσίας ἐν τῇ κοινότητι παρὰ *Ματθ. 16,17-19*· πρβλ. καὶ *Λουκ. 22,32*... Τὴν αὐτὴν συσχέτισιν πρὸς τὸ χωρίον *Ματθ. 16,17-19* δέχεται καὶ ὁ Cullmann»¹².

Ἐπιπροσθέτως, ἐὰν θὰ παρατηρήσουμε τὴν ἐναλλαγὴ τῶν ρημάτων «βόσκει – ποιμαίνει – βόσκει» σὲ συνδυασμὸ καὶ πρὸς τὸ ἀντικείμενό τους, δηλαδὴ «τὰ ἀρνία μου – τὰ προβάτιά μου – τὰ πρόβατά μου»¹³,

10. Ἰω. Μάγεντορφ. «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ρώμης ἐν τῇ κανονικῇ παραδόσει τῶν πρώτων αἰώνων», *ΘΗΕ* 10 (1967) 714.

11. Ἦλ. Βουλγαράκης, *Ἱεραποστολὴ καὶ ἐνότης* (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. *Πορευθέντες*, Ἀθήναι 1965, τεύχη 25-28), σελ. 3. Στὴν ἀνωτέρω παράθεση ὁ Ἦλ. Βουλγαράκης προσθέτει ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός «εἰδικῶς διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πλέον ἐπιτυχής». Νομίζουμε ὅμως ὅτι τὸ ἴδιο ἰσχύει ἐξ ἴσου καὶ γιὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν.

12. Σάβ. Ἀγουρίδης, *Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐν τῷ τετάρτῳ Εὐαγγελίῳ* (Μελέτη ἐξηγητικὴ), Θεσσαλονίκη 1966 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *ΕΕΘΣΠΘ* Ἰ (1965) 1-78], σελ. 66. Πρβλ. καὶ R. Brown, *The Gospel according to John (XIII-XXI)* [The Anchor Bible], New York 1970, σελ. 1112 ἐξ.

13. Τῇ σειρᾷ αὐτῇ υἰοθετεῖ τελικὰ ὁ J. Bernard, στὸ *A critical and exegetical commentary*

θά μπορέσουμε να διαπιστώσουμε ότι οί λόγοι τοῦ Κυρίου αὐτοὶ δὲν ἀναφέρονται μόνον στὸν Πέτρο καὶ τὴν ἀποκατάστασή του στὸ ἀποστολικὸ ἀξιῶμα, ἀλλὰ ἔχουν καὶ βαθύτερο, προφητικὸ καὶ ἱστορικὸ νόημα.

Τὴν ἄποψη αὐτὴ περὶ βαθύτερης ἔννοιας τῶν στίχων αὐτῶν ἐνισχύουν καὶ σχετικὲς παρατηρήσεις καὶ προτάσεις τοῦ ἐπισκόπου Κατάνης Κασσιανοῦ. Ὁ Κασσιανὸς σημειώνει ὅτι ἐκεῖνο «τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν ἀναφορικῶς μὲ τὴν μορφήν τοῦ (κατὰ Ἰωάννην) Εὐαγγελίου, εἶναι τὸ διπλοῦν τῆς σημασίας πολλῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν εἰκασίαν ὅτι ὕπισθεν τῆς προσωπικῆς σημασίας τῆς περικοπῆς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῆ καὶ μία βαθυτέρα»¹⁴ (τυπολογικὴ ἐρμηνεία).

Τὸ βαθύτερο λοιπὸν νόημα τῶν ἀνωτέρω λόγων γιὰ μᾶς εἶναι ὅτι ὁ Κύριος μὲ αὐτοὺς προτυπώνει τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησία δρώμενα καὶ προδιαγράφει τὶς τρεῖς μεγάλες περιόδους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ὁ J. Bengel γράφει χαρακτηριστικά: «Εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς παραγγελίας-ἀξιῶματα (τῶν στίχων 15, 16, 17) τὸ ποιμνιον τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς τὸν Πέτρον διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἡλικίας· καὶ τὸ ποιμνιον τῆς πρώτης ἡλικίας φέρεται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ἀρνία, τὸ τῆς τρίτης ἡλικίας ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν πρόβατα ... τὸ τῆς δευτέρας λοιπὸν περιλαμβάνει τὰ μέχρι τοῦδε τρυφερώτερα – νεαρώτερα ἐκ τῶν προβάτων, ἢ τὰ ἥδη ἰσχυρότερα ἐκ τῶν ἀρνίων»¹⁵.

on the Gospel According to St. John, vol. II, Edinburgh 1928/1942 [The International Critical Commentary], σελ. 705 κ.έ. Πρβλ. καὶ R. Brown, *ὁ.π.*, σελ. 1104 κ.έ., ὡς καὶ B. Lindars, *The Gospel of John* [New Century Bible], Frome and London 1972, σελ. 635.

14. Κασσιανός (Μπεζομπράζωφ), Ἐπίσκοπος Κατάνης (μτφρ. Ἰω. Καλογήρου), «Τὸ εἰκοστὸν πρῶτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* ΛΗ' (1955) 210-215. Πρβλ. καὶ σελ. 209: «Ἐν δὲ πρέπει νὰ τονισθῆ ὅτι δηλ. ἡ δογματικὴ διδασκαλία ἐν τῷ τετάρτῳ Εὐαγγελίῳ οὐδέποτε παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν μορφήν μονολόγου».

15. J. Bengeli, *Gnomon Novi Testamenti*, Stuttgartiae 1891⁸, σελ. 429. Πρβλ. J. Owen, *A commentary critical, expository, and practical on the Gospel of John*, New York 1861, σελ. 496, καὶ Παν. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, Ἀθῆναι 1954, σελ. 728-729.

Ἡ ἀ' περίοδος

Ἄς μιλήσουμε ὅμως, μετὰ ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω γενικά, ἀναλυτικώτερα: Κατ' ἀρχὰς τὸ πρῶτο «βόσκει» σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴ λέξη «ἀρνία μου» («βόσκει τὰ ἀρνία μου», στίχ. 15) νομίζουμε ὅτι ἀνταποκρίνεται στὴν ἀ' περίοδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ χριστιανικὴ κοινότητα βρισκόταν στὴν, ἄς ποῦμε, παιδικὴ τῆς ἡλικίας¹⁶.

Προβαίνουμε σὲ αὐτὴν τὴν παρομοίωση, λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία παρομοιάζεται πρὸς τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἢ ὀργανισμό¹⁷, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσεται, αὐξάνει καὶ ἐξελίσσεται βαθμῆδόν. Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα "ἐν ἀναπτύξει" σῶμα, μέχρις ὅτου φθάσῃ "εἰς ἄνδρα τέλειον"»¹⁸. Τέλος καὶ ὁ καθηγητῆς Ἰω. Καρμίρης

16. Βεβαίως ὁ χαρακτηρισμὸς «ἀρνία» δὲν σημαίνει ἐνταῦθα «νηπιακὴ» ἡλικία ἢ κατάσταση, ὅταν κάποιος ἔχει ἀνάγκη γάλακτος (πρβλ. Α' Κορ. 3, 1-2 καὶ Ἐβρ. 5, 12), ἀλλὰ σημαίνει τὴν παιδικὴ ἡλικία. Γιατὶ ἡ χρησιμοποίησις τῆς λέξεως βόσκειν, δηλαδὴ ἀναζητεῖν, εὐρίσκειν καὶ λαμβάνειν τὴν τροφή, ὑποδηλώνει ἤδη αὐτενέργεια καὶ ὑπέρβαση τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Ἄλλωστε ὡς νηπιακὴ ἡλικία θεωρεῖται συνήθως στὴν Ἁγία Γραφή ἡ περίοδος τῆς «ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τοῦτου δουλώσεως» (Γαλ. 4, 3) ἢ τῆς τοῦ «κλυδωνισμοῦ» (Ἐφεσ. 4, 14) ἢ ἀκόμη τῆς «ὑπὸ τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον» ζωῆς (πρβλ. Ρωμ. 2, 17-20).

17. Πρβλ. Γεωργ. Φλωρόφσκυ (μτφρ. Ἰ. Παπαδόπουλος), *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 33: «Ἰσως αὐτὸς ὁ ὅρος "ὀργανισμός" εἶναι ὁ καλλίτερος διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύγχρονον γλώσσαν τὸν ἑλληνικὸν ὄρον σῶμα, τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος». Πρβλ. καὶ τὴ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ π. Λιβίου Στάν: «Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὀργανικὴν τινα σύστασιν, ἥτοι ὁμοιότητος ὀργανισμοῦ τινος καὶ ὅτι τὸ ἔργον αὐτῆς ἐκτυλίσσεται κατὰ νόμους παρομοίους μὲ ἐκείνους, οἵτινες κυβερνοῦν τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον οἰουδήποτε σχήματος ζωῆς ὀργανικῶς συσταθείσης...». [L. Stan, «Περὶ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας», *Θεολογία* ΛΘ' (1968) 8]. Τὴν ἀποψη αὐτὴ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεχτεῖ μὲ ἐπιφύλαξιν, γιατί μέχρις ὅτου διευκρινιστεῖ τὸ ζήτημα ἐπίσημα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν γνωρίζουμε μέχρι ποίου σημείου μπορούμε νὰ προσδιορίζουμε τὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ ἀπὸ τὰ κατώτερα σχήματα ὀργανικῆς ζωῆς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀφείλουμε νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τὸ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «Ἄν μὴδὲν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπινου (παραδείγματος) λάβω, τί μοι καὶ εἴρηται τοῦτο; Πάλιν ἂν ἅπαντα λάβω, πολλὴ ἐψεται ἡ ἀλογία» (*Ἰπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς*, ὁμιλ. 26, 3, PG 61, 216).

18. Γεωργ. Φλωρόφσκυ (μτφρ. Ἄντ. Κουμάντος), «Ἡ ἐσχατολογία στὴν πατερικὴ ἐποχή», στὸ *Θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθῆναι 1973, σελ. 143.

παρατηρεί: «Διδάσκει ὁ Ἀπόστολος ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποτελοῦσιν ἓν ἐνιαῖον σῶμα, διαρκῶς ἐξελισσόμενον καὶ αὐξανόμενον "τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ"»¹⁹.

Οἱ Χριστιανοὶ ἐπομένως τῆς ἀ' περιόδου τῆς Ἐκκλησίας²⁰, ἐξ αἰτίας τῆς πολλάκις ἀθρόας προσελεύσεως τους στὸν Χριστιανισμὸ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς μὴ μεγάλης διαδόσεως τῶν χριστιανικῶν-θεολογικῶν γραμμάτων, δὲν ἦταν ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένοι στὴ θεολογικὴ σκέψη²¹. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν ἀπλοϊκὴ, παιδικὴ πίστη. Ὁμοιάζαν λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ τῆς ἀ' περιόδου πρὸς παιδιὰ ἢ πρὸς ἄρνια.

Πρὸς αὐτὲς τὶς βιολογικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἀνάγκες τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀνταποκρίνεται καὶ ἡ ἐντολὴ «βόσκει». Ὁ Παν. Τρεμπέλας, δεχόμενος μαζὶ μὲ τὸν F. Godet ὅτι «τὸ ρῆμα "βόσκειν" σημαίνει τὴ φροντίδα περὶ ποιμνίου τινὸς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διατροφῆς», προσθέτει ἀναλυτικώτερα: «Βόσκει τὰ ἄρνια μου, ἥτοι τρέφε αὐτά, δίδασκε ταῦτα, διότι ἡ διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ἡ πνευματικὴ τροφή»²².

Καὶ συνεχίζει ἄλλοῦ, συμπληρώνοντας τὴν εἰκόνα περὶ τοῦ «βόσκειν»: «Ὅχι μόνον διὰ τοῦ λόγου νὰ διδάσκη καὶ νὰ τρέφη αὐτὰ πνευματικῶς, ἀλλὰ νὰ δίδῃ αὐτὸς πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς ἐφαρμογῆς καὶ καρποφορίας τῶν διδασκομένων ἀληθειῶν. Ἐκεῖνος εἶναι καλὸς ποιμὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὅστις δὲν δεικνύει μόνον εἰς τὰ πρόβατα τὴν εὐθειαν ὁδόν, ἀλλὰ βαδίζει πρῶτος εἰς αὐτήν, ἵνα κατακολουθῇ ἡ ποίμνη εἰς τὰ ἴχνη του. Τοῦτο εἶναι τὸ "βόσκει τὰ ἄρνια

19. Ἰω. Καρμίρης, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, σελ. 134. Βεβαίως σὲ αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ συνυπολογίσει καὶ τὴν αὔξησιν σὲ πληθυσμὸ.

20. Αὐτὴ δύναται γενικὰ νὰ ἐπεκταθεῖ κατὰ τοὺς 10-11 πρώτους μετὰ Χριστὸν αἰῶνες, δηλαδὴ περίπου μέχρι τὸ Σχίσμα. Πρβλ. καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία στὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμὸ γενικὰ φθάνει κατὰ μέσο ὄρο (ἄρρενα-θήλεα) μέχρι τοῦ 10-11ου περίπου ἔτους. Πρβλ. M. Debess (μτφρ. Λ. Κούλας), *Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήναι 1960, σελ. 196, καὶ Δημ. Μωραΐτης, *Χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ψυχολογικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ ἐφήβου*, Ἐν Ἀθήναις 1964, σελ. 7.

21. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὀφείλομε νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τοὺς Χριστιανοὺς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς πέραν αὐτῆς λαοὺς, π.χ. τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι διαδοχικὰ ἀσπάζονταν τὸν Χριστιανισμὸ.

22. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα εἰς Ἰωάννην*, σελ. 728.

μου"»²³. Άπευθύνεται έπομένως τὸ «βόσκει τὰ ἄρνια μου» προφανῶς στὴν παιδική, στὴ νεαρή ἡλικία τῆς Χριστιανοσύνης, στὴν ἀ' περιόδὸ τῆς.

4. Ἡ β' περίοδος

Τὸ «ποιμαίνει» ἀντίθετα, σὲ συνδυασμὸ καὶ πρὸς τὸ ἀντικείμενο «τὰ πρόβατά (προβάτιά) μου», προεικονίζει τὴ β' περίοδο στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, μία πιὸ ἀναπτυγμένη καὶ ἐξελιγμένη ἡλικία ἢ κατάσταση τῆς χριστιανικῆς κοινότητας, τῶν χριστιανῶν λαμβανομένων ὡς μελῶν τῆς καὶ ὡς μελῶν μιᾶς πιὸ πολιτισμένης, τουλάχιστον τεχνικά, κοινωνίας.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ περίοδος αὐτὴ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα παρουσιάζει ἐνθουσιασμὸς καὶ καταπτώσεις, ἀνησυχίες καὶ ἀναστατώσεις. «Ὁ ἔφηβος νῦν μὲν κλίνει εἰς τοῦτο, μετ' ὀλίγον δὲ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τραπῆ πρὸς τὸ ἀντίθετον»²⁴. «Ὅλοι αἱ ἐκδηλώσεις του χαρακτηρίζονται ἀπὸ ὑπερβολάς, ταλαντεύσεις καὶ ἀντιθέσεις»²⁵.

Περαιτέρω ὁ καθηγητῆς Κων. Σπετσιέρης παρατηρεῖ: «Γενικὸν γνώρισμα τῆς ἡβης εἶναι μία ἐπανάστασις εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου»²⁶. Πράγματι «ὁ ἔφηβος ζητεῖ νὰ σπάσῃ ὅλα τὰ δεσμά, ἅτινα τὸν περιέβαλλον ὡς παιδα καὶ νὰ ἀποκτήσῃ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰς ιδέας... Ἡ παιδικὴ εὐσέβεια ἐξαφανίζεται καὶ προσπαθεῖ νὰ πλάσῃ νέαν ἀτομικὴν ἀντίληψιν περὶ Θεοῦ. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ταύτῃ περιπίπτει συχνὰ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν ἢ τὴν ἄρνησιν, ἣτις ἔχει διάφορον διάρκειαν ἀναλόγως τοῦ ἀτόμου»²⁷.

23. Παν. Τρεμπέλας, *ὁ.π.*, σελ. 729.

24. Παν. Τρεμπέλας, *Κατηγορητικὴ ἢ Ἱστορία καὶ θεωρία τῆς Κατηγορήσεως*, Ἀθῆναι 1931, σελ. 220.

25. Κων. Σπετσιέρης, *Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1960, σελ. 203. Πρβλ. καὶ Ἰω. Μαρκαντώνης, *Ψυχολογικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδίου (Δεδομένα πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιοποίησιν)*, Ἀθῆναι 1968, σελ. 35.

26. Κων. Σπετσιέρης, *ὁ.π.*, σελ. 201. Πρβλ. Δημ. Μωραΐτης, *Χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ψυχολογικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδός καὶ τοῦ ἐφήβου*, ἐν Ἀθῆναις 1964, σελ. 8.

27. Κων. Σπετσιέρης, *ὁ.π.*, σελ. 202. Πρβλ. Εὐ. Θεοδώρου, *Μαθήματα Κατηγορητικῆς*

Τὰ ἀνωτέρω χαρακτηριστικὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννηση, τὴ θρησκευτικὴ Μεταρρύθμιση καὶ τὴ Διαφώτιση στὴ Δύση συμβάντα, τὰ ὁποῖα ἐπέδρασαν μεγάλως μέσα στοὺς κόλπους ἰδιαίτερα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἄρκει νὰ μεταφέρουμε ἐνδεικτικὰ κάποιες σχετικὲς μαρτυρίες. Ἔτσι, ὁ μέγας ἱστορικὸς W. Durant γράφει, παραθέτοντας τὶς ἐξῆς χαρακτηριστικὲς περὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπικρίσεις: «Πολιτικῶς, ἡ Ἀναγέννησις ἦτο ἡ ἀντι-κατάστασις τῶν δημοκρατικῶν κοινοτήτων μὲ οικονομικὰς ὀλιγαρχίας καὶ στρατιωτικὰς δικτατορίας. Ἠθικῶς, ἦτο μία εἰδωλολατρικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ὑπενόμευσε τὰ θεολογικὰ στηρίγματα τοῦ ἡθικοῦ κώδικος καὶ ἄφησε τὰ ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου ἐλεύθερα νὰ χρησιμοποιήσουν συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν των τὸν νέον πλοῦτον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας»²⁸.

Καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη λοιπὸν αὐτὴ θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ παρομοιάσει καὶ νὰ ταυτίσει τὴ β' περίοδο τῆς Χριστιανοσύνης πρὸς τὴν περίοδο τῆς ἐφηβείας της, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸ Σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, συνεχίζεται μὲ τὴ Διαμαρτύρηση καὶ ἀπόσχιση τῶν διαφόρων προτεσταντικῶν κοινοτήτων καὶ φθάνει σχεδὸν μέχρι τὶς ἡμέρες μας²⁹.

Κατὰ τὴν περίοδο λοιπὸν αὐτὴ τῶν ποικίλων ἀναστατώσεων καὶ ἀνακατατάξεων δὲν ἀρκεῖ (δὲν ἀρκοῦσε) μόνον ἡ ἀπλὴ γιὰ τὴν τροφὴ φροντίδα τῶν ποιμένων γιὰ τὰ «προβάτια» (= τὰ ἀνεπτυγμένα ἤδη ἀρνιά) τους, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἐπιβάλλεται μεγαλύτερη ἐπίβλεψη, ἴσως καὶ αὐστηρότητα, ὥστε νὰ τὰ προφυλάσσει καὶ ἀπὸ τυχὸν ὀλισθήματα. Ἐπιτυχέστατη πρὸς αὐτὸ καθίσταται ἡ γνώμη τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος λέει: «Χαλεπὸν ἢ νεότης ὅτι εὐρίπιστον, εὐεξαπάτητον, εὐόλισθον καὶ σφοδροτέρου δεῖται

ἢ Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς, ἐν Ἀθήναις 1975, σελ. 298-299 καὶ Σπ. Καλλιάρης, «Παρατηρήσεις ἐκ τῆς Ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας», στό: ὁ ἴδιος, *Ἀνάλεκτα (Ἄρθρα καὶ Μελετήματα)*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 169.

28. W. Durant (μτφρ. Α. Ἀλεξάνδρου), *Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ*, τόμ. Ε': *Ἀναγέννησις*, Ἀθῆναι 1959, σελ. 820-821. Πρβλ. καὶ ἀρχμ. Βασ. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ἀθῆναι 1959², σελ. 543 σημ., 579 σημ., 635 σημ., 640.

29. Πρβλ. καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐφηβεία στὸν ἄνθρωπο γενικὰ ἐκτείνεται κατὰ μέσο ὄρο μέχρι καὶ τοῦ «20οῦ ἔτους ἀναλόγως τοῦ φύλου καὶ τῶν ἀτόμων» [M. Debesse (μτφρ. Α. Κούλας), *ὁ.π.*, σελ. 111]. Πρβλ. καὶ Ἰω. Μαρκαντώνης, *ὁ.π.*, σελ. 136.

του χαλινού»³⁰. Καί αὐτὰ καθ' ὅσον περί «πραγματικῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐφήβου οὐδεὶς δύναται νὰ γίνη λόγος»³¹.

Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἐπισημαίνοντας τὴ χρήση τοῦ ῥήματος «ποιμαίνε», λέει: «Τὸ μὲν γὰρ ποιμαίνειν ἤδη καὶ σκληροτέραν ἐπιστασίαν ἐμφαίνει, τὸ δὲ βόσκειν, τὴν ἡπιωτέραν»³². Ὁ δὲ L. Cl. Fillion παρατηρεῖ: «Τὸ ῥήμα ποιμαίνειν ἔχει εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ῥήματος βόσκειν, διότι δὲν δείχνει μόνον, ὅπως τὸ τελευταῖο τοῦτο, τὴ φροντίδα γιὰ τὴ διατροφή τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ καὶ γενικὰ ὅλες τὶς ἐνέργειες τοῦ ποιμένα»³³. Καὶ ὁ F. Godet παρομοίως σημειώνει: «Ἄντὶ τοῦ βόσκειν, τὸ ὁποῖο ἀναφερόταν πρὸ παντὸς στὴν ὁμαδικὴ ἢ ἰδιωτικὴ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία, θέτει τὸν ὄρο ποιμαίνειν, ὁ ὁποῖος σημαίνει μᾶλλον τὴ διοίκηση (τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύνολό της)»³⁴.

Ἀναφέρεται ἐπομένως τὸ «ποιμαίνε τὰ προβάτιά μου» προφανῶς στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία τῆς Χριστιανικῆς κοινότητας, στὴ β' περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

30. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν πρώτην*, ὁμιλ. Θ', PG 62, 546.

31. Σπ. Καλλιάφας, «Παρατηρήσεις ἐκ τῆς ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας», στό: ὁ ἴδιος, *Ἀνάλεκτα (Ἄρθρα καὶ Μελετήματα)*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 169-170.

32. Θεοφύλακτου, Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, *Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 124, 312C.

33. L. Cl. Fillion, *La Saint Bible, Commentée d'après la vulgate et les textes originaux*, neuvième édition, τόμ. VII, Paris 1925, σελ. 602. Πρὸβλ. καὶ D. A. Schlatter, *Der Evangelist Johannes*, Stuttgart 1930, σελ. 370: «ποιμαίνειν, die ganze... gewährte Leitung und Pflege».

34. F. Godet, *Commentaire sur l'Évangile de Saint Jean*, τόμ. 1-3, ἐκδ. Δ', Neuchâtel 1902-1904, σελ. 535. Τὸ ἀπὸ ἐμᾶς ἐντὸς τῆς παρενθέσεως τεθὲν τμήμα τῆς γνώμης τοῦ F. Godet νομίζουμε ὅτι εἶναι ἀβάσιμη καὶ αὐθαίρετη πρόσθεση-προέκταση τῆς ἔννοιαι τοῦ ῥήματος «ποιμαίνειν». Ὅπως εἶδαμε καὶ ἄλλοῦ, ὁ Κύριος τονίζει «ποιμαίνε τὰ ἀρνία-πρόβατα», τ.ἔ. τοὺς χριστιανοὺς καὶ ὄχι τὴν Ἐκκλησία ὡς ὄργανισμὸν. Ὁ Κύριος πολλὰ φορὲς χαρακτηρίζει τοὺς πιστοὺς (καὶ γενικώτερα τοὺς ἀνθρώπους) ὡς πρόβατα. Αὐτὸ γίνεται ἰδιαίτερα στό κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Συγκεκριμένα στό 10ο κεφάλαιό του γίνετα ἐκτενὴς λόγος περὶ προβάτων τοῦ Ἰησοῦ καὶ περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ καλοῦ ποιμένα. Εἰδικὰ ὁ στίχος 16 λέει τὰ ἐξῆς: «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης». Στὸν στίχο αὐτὸ μπορεῖ κάποιος νὰ κάνει εὐκόλα τὴ διάκριση μεταξὺ προβάτων καὶ Ἐκκλησίας, ἢ ὁποία ἐδῶ παρομοιάζεται πρὸς τὴν αὐλή. Πρὸβλ. καὶ τὸ Πράξ. 20, 28, ὅπου ἡ διαποίμανση τῆς Ἐκκλησίας ἀνατίθεται ρητὰ σὲ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους: «Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ».

5. Ἡ γ' περίοδος

Στὴ συνέχεια τῶν ἀνωτέρω νομίζουμε ὅτι τὸ «βόσκει» τῆς γ' πρὸς τὸν Πέτρο ἐντολῆς τοῦ Κυρίου σὲ συνδυασμὸ καὶ πρὸς τὸ οὐσιαστικὸ «τὰ πρόβατά μου» («βόσκει τὰ πρόβατά μου», στίχ. 17), ἀντικατοπτρίζει τὴν τρίτη (γ') περίοδο στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνταποκρίνεται πρὸς μία ἡλικία ὠριμότερη. Τὸ ἴδιο δέχεται καὶ ὁ Εὐθύμιος Ζιγαβηνός: «Ἄρνία μὲν οἱ ἀτελέστεροι, πρόβατα δὲ οἱ τελειότεροι»³⁵. Ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων εἰδικώτερα παρατηρεῖ: «Τελικὰ κατὰ τὴν τρίτη φορά ὁ Πέτρος διατάσσεται νὰ βόσκει ὄχι ἄρνια, ὅπως στὴν πρώτη περίπτωσι, οὔτε προβάτια, ὅπως στὴ δεύτερη, ἀλλὰ πρόβατα· δηλαδὴ τὰ τελειώτερα – τοὺς τελειώτερουσ ὡς τελειώτερος νὰ κυβερνᾷ»³⁶.

Ἡ περίοδος αὐτὴ θὰ ἔλεγε κάποιος ὅτι ἀναλογεῖ πρὸς τὴν περίοδο τῆς «ὠριμῆς ἐφηβικῆς ἢ νεανικῆς» ἡλικίας³⁷, ἢ ἀλλιῶς τῆς πρώτης ἀνδρικής ἡλικίας, ἢ «τῆς πρώτης ἡλικίας τῆς ὠριμότητος» στὴν ἐπίγεια ζωὴ τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα ἀρχίζει περίπου ἀπὸ τὸ 20ὸ ἔτος του. Ὡς γνωστὸν, «θεμελιῶδες χαρακτηριστικόν» τῆς ἡλικίας αὐτῆς εἶναι «ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς ἀτομικότητος»³⁸ καὶ «τῆς θετικῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἐγώ»³⁹, τ.ἔ. ὁ διανύων τὴν περίοδο αὐτὴ «ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων του»⁴⁰. Συγχρόνως «καὶ ἡ διανοητικὴ ὠριμότης, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει» ὁ διανύων τὴν

35. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, *Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 129, 1497A.

36. S. Ambrosii, Mediolanensis Episcopi, *Expositio Evangelii Secundum Lucam*, PL 15, 1942. Πρβλ. J. Bengeli, *ὁ.π.*, σελ. 429.

37. Παρομοιάζουμε τὴν περίοδο αὐτὴ πρὸς τὴν «ὠριμὴ νεανικὴ» καὶ ὄχι πρὸς τὴν πλήρως ἀνδρική ἡλικία, γιατί τὴν ἀνδρική ἡλικία στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας θεωροῦμε ὡς τὸν σκοπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀλλιῶς ὡς τὸ τέρμα τῆς πορείας Τῆς, ὡς τὸ «μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ». Πρβλ. τὸ Ἐφεσ. 4, 11-13: «Καὶ αὐτὸς ἔδωκεν τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφῆτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνωσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ». Μέχρι τότε ἄλλωστε εἶναι ἀπαραίτητοι καὶ οἱ «ποιμένες καὶ διδάσκαλοι». Γι' αὐτὸ λέει ὅτι «καὶ αὐτὸς ἔδωκεν τοὺς ... ποιμένας καὶ διδασκάλους ... μέχρι καταστήσωμεν ... εἰς ἄνδρα τέλειον».

38. Παν. Τρεμπέλας, *Κατηγορητικὴ*, σελ. 221.

39. M. Debesse (μτφρ. Α. Κούλας), *ὁ.π.*, σελ. 136.

40. Παν. Τρεμπέλας, *ὁ.π.*, σελ. 222.

περίοδο αυτή, «καθώς και ἡ αὐτοπεποιθήσις, τὴν ὁποῖαν ἐμπνέουσιν εἰς αὐτὸν αἱ διάφοροι ἐπαγγελματικαὶ ἐπιτυχίαι, συντελοῦσιν, ὥστε νὰ φαντάζηται οὗτος ὅτι δύναται τὰς παλαιάς του θρησκευτικὰς του ιδέας καὶ πεποιθήσεις νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸ κριτήριον τοῦ λογικοῦ»⁴¹.

Εἰδικώτερα γιὰ τὴν ἡλικία ἢ περίοδο αὐτὴ θὰ παραθέταμε ἐδῶ καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐὰν ἀναζητήσωμεν γενικὰ κριτήρια διὰ νὰ διακρίνωμεν τὴν τελείαν καὶ ὄριμον προσωπικότητα, ὑπάρχουν τρία διακριτικὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα φαίνονται γενικὰ καὶ ἀπαραίτητα»⁴². Αὐτὰ δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι: «α) Ἡ ἀναζήτησις τῆς ταυτότητος. Εἰς μίαν ὄριμον προσωπικότητα ἡ ταυτότης ἀποτελεῖ βασικὸν στοιχεῖον. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κινοῦνται καὶ ζοῦν χωρὶς ἰδικὴν των ταυτότητα. Ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἄγονται καὶ φέρονται ὡς ἐξαρτήματα ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι ἄνθρωποι χωρὶς ταυτότητα»⁴³.

«β) Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐνότητος. Ἐνα ... ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον τόσον ποικίλαι δυνάμεις καὶ τάσεις ἀντιμάχονται καὶ τὸ ὁποῖον κινεῖται ἀπὸ τόσον ποικίλα ἐνδιαφέροντα, ἔχει ἀνάγκην συνθετικοῦ παράγοντος, τῆς ἐνότητος τοῦ ψυχικοῦ κόσμου»⁴⁴. Ἐπὶ πλέον «ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἐπικοινωνίας, στηρίγματος καὶ εὐρυτέρας ἐνσωματώσεως. Ἐχει ἀνάγκην νὰ γνωρίζῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ τὸν αἰσθάνεται ἐνσωματωμένον εἰς τὴν ἀπόλυτην τάξιν τῆς ὑπάρξεως»⁴⁵.

«γ) Ἡ ἀναζήτησις τῆς σκοπιμότητος. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἐνότητος ἡ ἀληθῆς προσωπικότης προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ προορισμοῦ»⁴⁶ τῆς.

Κατ' ἀναλογίαν δὲ πρὸς τὰ ἀνωτέρω, στὴ ζωὴ τοῦ χριστιανικοῦ ποιμνίου, τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἐκεῖνη ἢ

41. Παν. Τρεμπέλας, *δ.π.*, σελ. 224.

42. Ἀρ. Ἀσπιώτης (Συνεργ. Μ. Κωτσοπούλου), *Ἡ ψυχικὴ ὀριμότης τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήνα 1959, σελ. 36.

43. *Αὐτόθι*, σελ. 37. «Ἄλλ' ἢ εἰκὼν τοῦ ρομπὸτ ἢ τοῦ ἐξαρτήματος δὲν εἶναι ἀνθρωπίνῃ εἰκὼν» (αὐτόθι).

44. *Αὐτόθι*, σελ. 38.

45. *Αὐτόθι*, σελ. 39. Πρβλ. καὶ τὴ γνώμη τοῦ R. Dalbiez: «Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἐνότητα, ἀναλύεται εἰς τὴν πολλαπλότητα διὰ νὰ ἀντιληφθῇ καλύτερον τὴν πρώτην καὶ ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὴν ἐνότητα, ὅπου ἐπανευρίσκει τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του» (Ἀρ. Ἀσπιώτης, *Θέματα τῆς σημερινῆς ψυχολογίας*, Ἀθήνα 1955, σελ. 119).

46. Ἀρ. Ἀσπιώτης, *Ἡ Ψυχικὴ ὀριμότης*, σελ. 40.

όποια, νομίζουμε, αρχίζει τώρα (ή μάλλον έχει ήδη αρχίσει). Οί Χριστιανοί, οί άνθρωποι γενικώτερα, «άνδροῦνται». Οί γνώσεις τους καί ἡ ἐν γένει μόρφωσή τους έχει ἤδη ἀναπτυχθεῖ ἀρκετά. Συγχρόνως τὸ πνεῦμα τοῦ φιλελευθερισμοῦ έχει εἰσχωρήσει καί έχει ἀρχίσει νὰ ἐπικρατεῖ παντοῦ. Οί άνθρωποι γενικά, ἀλλὰ καί οί χριστιανοί εἰδικώτερα, δὲν ἀρέσκονται ὄχι μόνον νὰ ἄγονται καί νὰ φέρονται ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ δὲν ἀνέχονται πλέον σχεδὸν οὔτε τὴν ἐλάχιστη ἐπίβλεψη καί ἐπιστασία κάποιου (ἡ ἀναζήτηση τῆς ταυτότητος). Ἐξ ἄλλου μεταξὺ τους έχει ἀρχίσει νὰ προβάλλει ἔντονα καί ὁ πόθος τῆς ἐνότητος. Ἐτσι ἡ ἀναζήτηση τῆς ταυτότητος καί τῆς ἐνότητος στὴ σημερινὴ χριστιανικὴ κοινωνία εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοσημεῖωτη. Ἀκριβῶς ἡ ἐμφανιζόμενη τάση, ὅπως ἡ παράδοση τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἀποτελεσε τὴ βάση τῆς ἐνότητος αὐτῆς, εἶναι ἡδη ἓνα ἐνδεικτικὸ σημεῖο τῆς ἀναζητούμενης ταυτότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι «ἡ Παράδοσις συνδέεται οὐσιαστικῶς μὲ αὐτὸ ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ταυτότητα ἢ τὰ ἀμετάβλητα γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν αἰῶνων, ἂν καί πολλοί συγχέουν τὰς "παραδόσεις" –ἐθνικὰς, πολιτιστικὰς κ.λπ.– πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας»⁴⁷.

Ἐδῶ κρίνουμε σκόπιμο νὰ μεταφέρουμε κάποια ἀποσπάσματα χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Θεύρων (μετέπειτα Χαλκηδόνος) Μελίτωνος, ἡ ὅποια ἐκφωνήθηκε ἐπίσημα στὴν Αἴθουσα Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, στίς 18 Ἰουνίου 1965, κατὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Συμπόσιο ποῦ διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ὁργάνωση "Pro Oriente". Αὐτὸς εἶπε: «Ἡ ἐπανασυνάντησις (μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως) συντελεῖται εἰς ἓν σημεῖον τῆς ἱστορίας, κατὰ τὸ ὅποιον ... ἐκ μέσου τῶν καταστάσεων τούτων τοῦ κόσμου προβάλλει ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν φαινόμενον τῆς ἐποχῆς μας, πολιτικόν, οἰκονομικόν, κοινωνικόν καὶ πνευματικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἐνότητος. Παραλλήλως (δέ) πρὸς τὸ παγκόσμιον τοῦτο φαινόμενον, καὶ ὄχι ἀσχέτως πρὸς αὐτό, ἐμφανίζεται εἰς τὴν Χριστιανοσύνην, ἐπιτακτικόν ὅσον ποτέ, τὸ αἶτημα τῆς ἐνότητος, εἴτε ὡς ἀφύπνισις τῆς ὄντολογικῆς τῆς πραγματικότητος, εἴτε ὡς συναίσθησις χρέους

47. Σάβ. Ἀγουρίδης, *Πρόλογος*, στό «Παράδοσις-Ἀνανέωσις» (Σύναξις Ὁρθοδόξων Θεολόγων), Ἀθῆναι 1972, σελ. 6. Πρὸς σελ. 7.

νά ύπηρετήση τὴν πανανθρωπίνην ἐπιδίωξιν, εἴτε πάλιν ὡς συνείδησις εὐθύνης νά δώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ ὀφειλετικὸν παράδειγμα καὶ τὸν ὀρθὸν προσανατολισμόν»⁴⁸.

Συναφῶς δὲ καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς σκοπιμότητος στὸν σημερινὸ χριστιανικὸ κόσμον δὲν εἶναι λιγώτερο ἔκδηλη. Ἀπὸ ὅλες τὶς ὀρθῶς σκεπτόμενες χριστιανικὲς πλευρὲς καθίσταται αἰσθητὴ καὶ ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς τελειοποιήσεως καὶ τῆς ἀγιοποιήσεως τῶν Χριστιανῶν, γιὰ νά μπορέσουν αὐτοὶ νά ἐπιδράσουν ἐπωφελῶς στὸν κόσμον καὶ νά ἐργασθοῦν ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο πρὸς ἐκπλήρωση καὶ ἐφαρμογὴ τῶν λόγων τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου: «Ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι εἰς ἓν, ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας» (Ιω. 17,23).

Αὐτὰ εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐξελισσόμενης σήμερα χριστιανικῆς κοινότητος καὶ ἀναπτυσσόμενης θεολογικῆς σκέψεως⁴⁹. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴ στιγμὴ (τὴν περίοδο) ὁ Πάπας δὲν θὰ πρέπει νά ἐπιμένει «νά ποιμαίνει» τοὺς χριστιανούς, ἔστω καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Πολὺ δὲ περισσότερο δὲν πρέπει νά ἀνέχεται νά διοικεῖ μὲ ἓνα ἀπολυταρχικὸ καὶ ἀντιφιλελεύθερο πολίτευμα⁵⁰. Ὅφείλει δὲ συγχρόνως κάθε ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀγωγὴν νά

48. Μελίτων, Μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, «Ἡ Ἐπανασυνάντησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διαπιστώσεις καὶ προσδοκίαι», Ὁρθόδοξος Παρουσία Β' (1965) 14. Πρβλ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Πατριάρχου Δημητρίου Α' σέ «Συνέντευξιν», ποὺ δόθηκε στὸν τύπο: «Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνότης ... εἶναι τὸ αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας» (Ἐφημ. Ἀπογευματινὴ, 3-4-1973, σελ. 3. Πρβλ. καὶ περιόδ. Ἐπίσκεψις, ἀριθμ. 75/10-4-1973).

49. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἄξιες ἰδιαίτερης σημειώσεως εἶναι καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητῆ π. Δημητρίου Στανιλοάε: «Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δέχεται πιά νά τὸν ὑποτιμᾷ ἡ Ἐκκλησία· ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, νοιώθοντας ἀνεπάρκεια κλεισμένος μέσα στὸ ἄτομό του, ζητάει τὴν κοινωνία, ποὺ εἶναι ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία, τὴν κοινωνία ποὺ βεβαιώνει ἡ ἀληθινὴ ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν· ἐπειδὴ φάνηκε πιά καὶ στὴ Δύση πὼς πρέπει νά ἰδωθῇ ἡ ἀνθρώπινη ἀνάπτυξη, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κόσμου, μὲ μάτι θετικόν, γιὰ ὅλα τοῦτα ἔχει γίνῃ πιά ἡ Δύση ὠριμὴ» [Πρωτοπρ. Δημ. Στανιλοάε, Γύρω ἀπὸ τὴ θεματικὴ τοῦ νέου καταλόγου τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας (Εἰσήγησις πολυγραφημένη), σελ. 4].

50. Τέτοιο χαρακτηρίζεται τὸ πολίτευμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον ἀπὸ Ὁρθοδόξους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Προτεστάντες, ἀκόμη δὲ καὶ ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικούς. Πρβλ. Η. Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, τόμ. Α': *Die Katholische Kirche*, Weimar 1954², σελ. 99 ἐξ., Ἀμ. Ἀλιβιζάτος, «Εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκλησις

ἔχει ὑπ' ὄψιν του καὶ τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις τοῦ M. Debesse: «Ὁ κανονικὸς ρόλος τοῦ παιδαγωγοῦ, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς κηδεμονίας, τερματίζεται κατὰ τὸ 20ὸν ἔτος. Καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ σπουδαὶ τοῦ ἐφήβου συνεχίζονται, πρέπει, κατ' αὐτὴν τὴ στιγμὴν, νὰ ἔχη συνηθίσει νὰ ἐργάζεται, νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἀποφασίζει ὁ ἴδιος. Ἄς προφυλαχθῶμεν ἀπὸ κάθε παιδαγωγικὴν ὑπερβολήν, ὅπως καὶ ἀπὸ κάθε ἀδιάκριτον ζῆλον: ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἡ κατὰχρησις τῆς παιδαγωγικῆς. Ἄς μάθωμεν νὰ μὴ ἐνεργοῦμεν ἀκαίρως»⁵¹. Καὶ ἐπιπρόσθετα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαφεύγει τὴν προσοχὴν τοῦ παιδαγωγοῦ ὅτι «ἡ ἀγωγή δὲν δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν βοηθεῖ νὰ αὐτοδημιουργηθῇ»⁵². «Γι' αὐτὸ ὀρθῶς λέγεται ὅτι ἡ ἀπόδειξις τῆς ἐπιτυχίας κάθε ἀγωγῆς εἶναι ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παιδαγωγὸς παύει νὰ δρᾷ»⁵³.

Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἐρμηνεύοντας τὸ «βόσκε τὰ πρόβατά μου», λέει: «Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ τελειότεροι δέονται πολλάκις καὶ τῆς ἀπαλωτέρας ἐπιστάσις, καὶ τὰ πρόβατα βόσκειν (ὄχι "ποιμαίνειν") ἐπιτάττονται οἱ τούτων ἐπιστάται»⁵⁴. Ὁφείλει λοιπὸν ὁ Πάπας νὰ ἐπανέλθει στὴν κανονικὴ τάξη τῆς α' περιόδου. Νὰ ἀρκεστεῖ μόνον στό «βόσκε». Αὐτὴ τὴν ἐντολὴν τοῦ δίνει ὁ Κύριος τὴν τρίτη φορά: «Βόσκε τὰ πρόβατά μου». Αὐτὸ τοῦ ἀπαιτεῖ γιὰ τὴν τώρα ἀρχόμενη τρίτη περίοδο, ἐὰν (ἐφ' ὅσον) θέλει νὰ κατέχει τὴ θέση τοῦ Πέτρου.

Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως προτείνει αὐτὴν ὁ Πάπας;», Ὁρθόδοξος Σκέψις Β' (1959) 121, ὁ ἴδιος, «Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μητροπολίτης Ἐπίσκοπος καὶ ἰδία ὁ Ρώμης», ΕΕΘΣΠΑ ΙΒ' (1956-57) 25 ἐξ., Κων. Μουρατίδης, Σύγχρονοι κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1960, σελ. 6, ὡς καὶ Ἰω. Καρμίρης, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σελ. 547.

51. M. Debesse (μτφρ. Λ. Κούλας), ὁ.π., σελ. 152.

52. Αὐτόθι, σελ. 154.

53. Necker de Saussure παρά M. Debesse (μτφρ. Λ. Κούλας), ὁ.π., σελ. 138. Καὶ προσθέτει ὁ Debesse: «Θὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ ἐργασία αὐτοῦ τοῦ σταθμοῦ ἐπέτυχεν, ἐφ' ὅσον μεταξύ τοῦ 18ου καὶ 20ου ἔτους ὁ τρόφιμος κατέκτησεν ἐπαρκὴ αὐτονομίαν, ἐπραγματοποίησε μίαν πρώτην συμφωνίαν μεταξύ τῶν μεγάλων τάσεών του, ἐπανεῦρε μίαν ἰσορροπίαν μεταξύ τῆς ἀτομικῆς του ζωῆς καὶ τῆς τοῦ περιβάλλοντός του καὶ ἔκαμεν ἰδικόν του ἓνα σύστημα ἀξιῶν ἄξιον μιᾶς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος» (αὐτόθι, σελ. 151).

54. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, PG 124, 312C.

Θὰ μπορούσε ἴσως κάποιος νὰ ζητήσει μεγαλύτερο προσδιορισμό τῆς ἔννοιας τοῦ «βόσκε» ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ποιός τ.ἔ. εἶναι ὁ βαθμός, ἡ ἔκταση καὶ τὸ περιεχόμενό του. Στὸν γενικό του προσδιορισμό (καὶ βέβαια ὄχι στὶς λεπτομέρειες) θὰ μπορούσε κάποιος νὰ ὀδηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ «βόσκε» χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν γ' περίοδο, ἀφοῦ προηγουμένως χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ γιὰ τὴν α'. Ἔτσι αὐτὸ θὰ εἶναι ὀδηγός. Ὁδηγὸς θὰ εἶναι ἡ α' περίοδος.

Ἐπομένως ὁ Πάπας γενικὰ ὀφείλει νὰ ἐπανέλθει στὴ θέση, στὰ μέτρα καὶ τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀναγνωρίζονταν καὶ τὰ ὁποῖα κατεῖχε κατὰ τὴν α' περίοδο (χιλιετία). Αὐτὸ νομίζουμε ὅτι ὑπολανθάνει στοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος τὴν τρίτη φορά ἐπαναλαμβάνει, ἐπανέρχεται στό «βόσκε» τῆς α' περιόδου.

Βεβαίως στὴν περαιτέρω διευκρίνιση τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Πάπα, τ.ἔ. τοῦ «βόσκε», βάσει τῆς α' περιόδου, τὸν λόγο ἔχουν πλεῖστοι ὅσοι ἐπιστήμονες θεολόγοι, τόσοσ οἱ ἐρμηνευτὲς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅσον καὶ οἱ κανονολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοί. Αὐτοὶ ὅλοι μποροῦν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν α' περίοδο νὰ καθορίσουν τὸ περιεχόμενο τοῦ «βόσκε»⁵⁵ τῆς γ' περιόδου (τοῦ παπικοῦ πρωτείου). Τὸ ἀναμφισβήτητο συμπέρασμα πάντως, ὅπως σαφῶς διακρίνεται, εἶναι ὅτι ὁ Πάπας δὲν κωλύεται ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή νὰ ἐπανέλθει, νὰ ἐπαναφέρει τὰ πράγματα,

55. Ἦδη, ὅπως σημειώσαμε εἰσαγωγικά, κι ἐμεῖς ἔχουμε δημοσιεύσει καὶ δικές μας ἐργασίες, οἱ ὁποῖες καθορίζουν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερο τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἔκτασή του. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἀπαραίτητο, γιὰτὶ ὀφείλουμε κατὰ τὸ δυνατό νὰ διακριβώσουμε ποῖο νόημα ἀληθῶς διείδε ἢ ἔδινε στό «βόσκε» ἡ ἀδιαίρετη Ἐκκλησία. Γιὰ τὸν καθορισμό τους παραπέμπουμε καὶ στὶς ἐργασίες τῶν: F. Heiler, *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, München 1941, Nicolas Koulomzine, "Die Stellung des Apostels Petrus in der Urkirche", *Bibliothek für Orth. Theologie und Kirche*, Band 1., *Der Primat des Petrus in der Orthodoxen Kirche*, Zürich 1961, σελ. 67 ἐξ., Ἰω. Μάγκεντορφ, «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ρώμης ἐν τῇ κανονικῇ παραδόσει τῶν πρώτων αἰώνων», *ΘΗΕ* 10 (1967) 702-714, Βλ. Φειδᾶ, *Ἱστορικοκανονικά προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν*, Ἀθῆναι 1970, σελ. 115 κ.έ., Ἰω. Ἀναστασίου, «Αἱ πρὸ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἁπ. Πέτρου», *ΕΕΘΣΠΘ ΙΖ'* (1972) 23-42, Ἰω. Καρμίρης, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, σελ. 548 κ.έ. καὶ στὶς αὐτόθι περαιτέρω σχετικὲς βιβλιογραφίες. Πρὸβλ. καὶ Ἰω. Πετριτάκης, «Ἡ ἐπίδρασις τῶν διατάξεων τῶν Οἴκουμ. Συνόδων ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς ἐκκλησιολογικῆς τάξεως εἰς τὰς δύο Μεγάλας Ἐκκλησίας, τὴν Ὁρθόδοξον κατ' Ἀνατολὰς καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν», *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου ΚΘ'* (1974) 69 ἐξ.

στην κατάσταση τῆς α΄ περιόδου. Ἀντίθετα μάλιστα ἐνισχύεται καὶ ἐνθαρρύνεται καὶ ἐπιτάσσεται ἀπὸ τὸν Κύριο. Μπορεῖ λοιπὸν τώρα νὰ ἐπανέλθει στὸ «βόσκει» τῆς α΄ περιόδου.

6. Συμπεράσματα – Συνέπειες

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, πολὺ περισσότερο σήμερα ἢ ποτὲ ἄλλοτε δὲν μπορεῖ πλέον νὰ διατηρηθεῖ τὸ πρωτεῖο ἐξουσίας καὶ τὸ ἀλάθητο τοῦ Πάπα στὴν Ἐκκλησία. Αὐτὰ ὑπῆρξαν γιὰ μᾶς ἀφ' ἑνὸς μία ἐφαρμογὴ καὶ ἀφ' ἑτέρου –καὶ τοῦτο ἦταν τὸ ἀτύχημα– μία ἀνθρώπινη παρανόηση καὶ κατάχρηση ἐκ μέρους τοῦ Πάπα (ἢ ἔστω τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας) τοῦ «ποιίμαινε», τὸ ὁποῖο τοῦ ἐμπιστεύτηκε –ἢ μᾶλλον τοῦ παραχώρησε κατ' οἰκονομίαν– ὁ Κύριος κατὰ τῆ β΄ περίοδο. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐπίσης γίνεῖ δεκτὸ ὅτι ὁ Πάπας ἀνέλαβε κατὰ τῆ β΄ περίοδο αὐτὴ τὴν «ποιίμανση» τῶν προβατίων, ἐπειδὴ τοῦ τὸ ἐμπιστεύτηκαν ἢ παραχώρησαν κατ' οἰκονομίαν οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπίσκοποι, καὶ πάλι, κατὰ τὴν ἀρχόμενη γ΄ περίοδο ὀφείλει —καὶ μπορεῖ– νὰ ἐπανέλθει στὰ ὀριζόμενα ἀπὸ τὸν Κύριο μέτρα.

Τελικὰ βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἰσχύσει ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Κύριο. Ἴσως μόνον ἐδῶ θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ προσθέσει ὅτι, ὅπως ὁ Πέτρος μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ ἐμφατικότητα ἀπάντησε στὸν Κύριο («Κύριε, πάντα σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε»), ἔτσι καὶ ὁ Πάπας μὲ τὴν ἴδια προθυμία καὶ ἀποφασιστικότητα θὰ πρέπει νὰ «ἀκούσει» καὶ νὰ δεχτεῖ τὴν κλήση τοῦ Κυρίου, νὰ ἀφήσει τὰ προνόμια τῆς β΄ περιόδου καὶ νὰ συμβάλει, ὥστε νὰ κλείσει καὶ γι' αὐτὸν ἡ β΄ περίοδος, γιὰ νὰ ἀρχίσει ἡ γ΄ περίοδος. Ἄν θέλει νὰ ἐπέχει πράγματι «τὸν τόπο» τοῦ Πέτρου, θὰ τὸν μιμηθεῖ καὶ σὲ αὐτό, καὶ στὴν ἀποφασιστικότητα καὶ στὴν προθυμία. Ἄν θέλει νὰ ἀκούσει καὶ τὸ «βόσκει τὰ πρόβατά μου» τοῦ Κυρίου, θὰ τὸ πράξει κι αὐτό.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψουμε καὶ τὸ γεγονός ὅτι στὴν οὐσία ὁ Πάπας μὲ τὴν ἑναρξὴ τῆς γ΄ περιόδου τίποτε δὲν ἔχει νὰ «χάσει»⁵⁶. Ἄντι νὰ «ποιμαίνει προβάτια» θὰ «βόσκει τὰ πρόβατα».

56. Πρβλ. τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπικράτηση τοῦ μοναρχικοῦ παπικοῦ θεσμοῦ στὴ Δύση ἀποδίδεται καὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς Ἀμ. Ἀλιβιζάτο καὶ Ἰω. Καρμίρη στὸ «χαμηλὸν ἐπίπεδον μορφώσεως καὶ πολιτισμοῦ τοῦ δυτικοῦ κόσμου». Πρβλ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτος,

Ἀναμφιβόλως εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφθεῖ κάποιος καὶ ὡς ἐξῆς: Εἶναι συμφέρον τοῦ Πάπα νὰ τὸ πράξει αὐτό, γιατί κατὰ τὴ β' περίοδο δέν «ἐποίμαινε» ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ἐνῶ κατὰ τὴν γ' περίοδο θὰ «βόσκει» ὅλους τοὺς ἀνεπτυγμένους πλέον Χριστιανούς. Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας λέγει πάνω σὲ αὐτό: «Τῷ Πέτρῳ τὴν προστασίαν τῶν τῆς οἰκουμένης προβάτων ἐγχειρίζει»⁵⁷. Καὶ ὁ καθηγητὴς Παν. Τρεμπέλας στὸ κατὰ Ἰωάννην Ὑπόμνημά του ἐνισχύει τὴν ἄποψη αὐτή, λέγοντας ὅτι «διὰ τοῦ πρόβατα (ὅπερ ὑπάρχει εἰς τὴν γ' ἀπάντησιν "βόσκει τὰ πρόβάτά μου") ὁ Κύριος δηλοῖ ἐκ νέου τὸ ποιμνιον πλήρες, θεωρούμενον ὅμως ἐν τῇ κανονικῇ του καταστάσει»⁵⁸.

Θὰ ρωτοῦσε ἄλλος: Ναι μὲν γενικὰ ὁ Πάπας ὀφείλει νὰ ἐπαναφέρει τὰ κατ' αὐτὸν στὴν κατάστασιν τῆς α' περιόδου, ἀλλὰ μήπως εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθεῖ μία μορφή τοῦ πρωτείου ἐξουσίας σὲ περιοχὲς ὅπου αὐτὸ καθίσταται σήμερα τελείως ἀπαραίτητο; Αὐτὸ θὰ κριθεῖ ἀπὸ τὶς ἐνδιαφερόμενες ἐμπερίστατες τοπικὲς Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως.

Παρομοίως, ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐναλλαγὴ τῶν οὐσιαστικῶν «ἀρνία – προβάτια – πρόβατα» συμπεραίνουμε καὶ ἐπικυρώνουμε καὶ ἄλλη ἄποψη, ἢ ὁποία καὶ ἀπὸ ἄλλους ἔχει τονισθεῖ: ὅτι δηλ. ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου «βόσκει-ποίμαινε τὰ ἀρνία-πρόβατα» ἐννοεῖ τοὺς πιστοὺς καὶ ὄχι τοὺς ποιμένες, τ.ἔ. τοὺς ἐπισκόπους, καὶ πολὺ περισσότερο ὄχι τὴν Ἐκκλησία. Καὶ αὐτό, γιατί ὁ Κύριος χρησιμοποιεῖ καὶ τὴ λέξιν «ἀρνία». Ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ δεκτὸ ὅτι ὁ Κύριος χαρακτηρίζει τοὺς ἐπισκόπους «ἀρνία», δηλαδὴ ὄχι ἀκόμη καταρτισμένους Χριστιανούς, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχουμε θεία ἐντολὴ πού ὀρίζει: «Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι ... μὴ νεόφυτον» (Α' Τιμ. 3,6), «ἄδικον γάρ, τὸν

«Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», ΕΕΘΣΠΑ Θ' (1953-1954) 171, ὁ ἴδιος, *Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας*, σελ. 34 καὶ Ἰω. Καρμίρης, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, σελ. 547-548.

57. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, *Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 124, 309A.

58. Παν. Τρεμπέλας, *Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάννην*, σελ. 731. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς σχετικῆς ἐρμηνείας τοῦ Ζιγαβηνοῦ: «Πρότερον μὲν οὖν διὰ τῶν πικρῶν ἐκείνων δακρύων τῷ Πέτρῳ τὴν κηλίδαν τῆς ἀρνήσεως ἀπολουσαμένῳ, ἄρτι δὲ πάλιν ἀντὶ τῆς τριπλῆς ἀρνήσεως τριπλῆν ὁμολογίαν εἰσενεγκόντι, καὶ τότε μὲν ἔργῳ, νῦν δὲ λόγῳ τὸ διὰ λόγου σφάλμα θεραπεύοντι, τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρίζει τῆς οἰκουμένης» (Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, *Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 129, 1497B).

μηδέπω πείραν ἐπιδειξάμενον, ἐτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μή που κατὰ θεῖαν χάριν τοῦτο γένηται»⁵⁹.

Ἐλπιδοφόρο πρὸς τούτοις εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ νῦν Πάπας Φραγκίσκος στὴν Προσφώνησή του πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο κατὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (30-11-2014), μεταξὺ ἄλλων, εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς: «Θέλω νὰ διαβεβαιώσω τὸν καθένα ἀπὸ ἐσᾶς ὅτι γιὰ νὰ φθάσωμε στὸν ζητούμενο σκοπὸ τῆς πλήρους κοινωνίας, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία δὲν προτίθεται νὰ προβάλῃ καμμία ἀπαίτηση, παρὰ μόνον ἐκείνη τῆς ὁμολογίας τῆς κοινῆς πίστεως, καὶ ὅτι εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ἀναζητήσωμε ἀπὸ κοινοῦ, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς πρώτης χιλιετίας (ἡ ὑπογράμμιση δική μας), τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀναγκαία ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὶς σύγχρονες συνθῆκες. Τὸ μόνον ποὺ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ καὶ ἐγὼ ἐπιζητῶ ὡς Ἐπίσκοπος Ρώμης, "τῆς Ἐκκλησίας τῆς προκαθημένης τῆς ἀγάπης", εἶναι ἡ κοινωνία μὲ τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Μία τέτοια κοινωνία θὰ εἶναι πάντοτε καρπὸς τῆς ἀγάπης ποὺ "ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν" (Ρωμ. 5,5), ἀγάπης ἀδελφικῆς ποὺ δίνει ἔκφραση στὸν πνευματικὸ καὶ ὑπερβατικὸ δεσμὸ ποὺ μᾶς ἐνώνει ὡς μαθητὲς τοῦ Κυρίου»⁶⁰.

59. Βλ. π' καν. τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στὸ Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', Ἀθήνησι 1852 (φωτοτ. ἀνατύπωσις, Ἀθήνησι 1966), σελ. 103. Πρβλ. καὶ ἰ' καν. τῆς Σαρδικῆς: «Ἐάν τις ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιόιτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐάν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ, ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, ἐάν περ ἄξιος νομισθεῖ, εἰς τὴν ἀψίδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθεῖ» (Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Γ', σελ. 256).

60. *Ἐπίσκεψις*, ἀρ. 769, 31.12.2014.

Βιβλιογραφία

- Άγουρίδης Σάβ., «Πέτρος και Ἰωάννης ἐν τῷ τετάρτῳ Εὐαγγελίῳ (Μελέτη ἐξηγητική)», Θεσσαλονίκη 1966 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΘ Γ' (1965) 1-78].
- Ὁ ἴδιος, «Πρόλογος» στό: *Παράδοσις-Ἀνανέωσις* (Σύναξις Ὁρθοδόξων Θεολόγων), Ἀθῆναι 1972.
- Ἀλιβιζάτος Ἄμ., «Ἡ Ἑλληνική Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», ΕΕΘΣΠΑ [Θ'] (1953-1954) 65-206.
- Ὁ ἴδιος, «Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μητροπολίτης Ἐπίσκοπος καὶ ἰδίᾳ ὁ Ρώμης», ΕΕΘΣΠΑ ΙΒ' (1956-57) 25-34.
- Ὁ ἴδιος, «Εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως προτείνει αὐτὴν ὁ Πάπας;», Ὁρθόδοξος Σκέψις Β' (1959) 119-121.
- Ambrosii, Mediolanensis Episcopi, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, PL 15,1067-1943.
- Ἀναστασίου Ἰω., *Αἰ πρὸ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου*, Θεσσαλονίκη 1972 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΘ ΙΖ' (1972) 23-42].
- Ἀσπιώτης Ἄρ., *Θέματα τῆς σημερινῆς Ψυχολογίας*, Ἀθῆναι 1955.
- Ὁ ἴδιος, (συνεργασία Μ. Β. Κωτσοπούλου), *Ἡ ψυχικὴ ὀριμότης τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1959.
- Bengel J., *Gnomon Novi Testamenti*, Stuttgartiae 1891⁸.
- Bernard J., *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*, Vol. II, Edinburgh 1928/1942 [The International Critical Commentary].
- Βουλγαράκης Ἡλ., *Ἱεραποστολὴ καὶ ἐνότης*, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. *Πορευθέντες* 1965, τεύχ. 25-28.
- Brown R., *The Gospel according to John (XIII-XXI)* [The Anchor Bible], New York 1970.
- Χαρκιανάκις Στυλιανός (Ἀρχιμ. καὶ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας), *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας σύνταγμα τῆς β' Βατικανῆς Συνόδου*, Θεσσαλονίκη 1969.
- Debesse M. (μτφρ. Λεων. Κούλας), *Οἱ σταθμοὶ τῆς ἀγωγῆς (Γενετικὴ ἀγωγή)*, Ἀθῆναι 1957.
- Denzinger H. - Schönmetzer A., *Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, Barcelona 1963³², Barcinone - Freiburg i. Breisgau 1965³³.
- Durant Will (μτφρ. στὴν ἐλληνικὴ), *Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ*, τόμοι 6, Ἀθῆναι 1957-59.
- Eichmann Ed. - Mörsdorf Kl., *Lehrbuch des Kirchenrechts (auf Grund des Codex Juris Canonici)*, 1. Band, München - Paderborn - Wien 1964⁴¹.

- Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 129,1105-1502.
 Φειδᾶς Βλ., *Ιστορικοκανονικά προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν*, Ἀθῆναι 1970.
 Feine H., *Kirchliche Rechtsgeschichte*, τόμ. Α': *Die Katholische Kirche*, Weimar 1954².
 Fillion L. Cl., *La Saint Bible, Commentée d'après la vulgate et les textes originaux*, neuvième édition, τόμ. VII, Paris 1925.
 Φλωρόφσκυ Γεωργ. (Πρωτοπρεσβ.) (μτφρ. Ἰω. Παπαδόπουλος), *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1972.
 Ὁ ἴδιος, *Θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας* (Ἔκδ. Ἄρτος ζωῆς), Ἀθῆναι 1973.
 Godet F., *Commentaire sur l'Évangile de Saint Jean*, τόμ. 1-3, Neuchâtel 1902-1904⁴.
 Heiler F., *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, München 1941.
 Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Υπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς*, Ὀμιλία 44, PG 61,9-382.
 Ὁ ἴδιος, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν πρώτην*, PG 62,501-600.
 Kaiser M., *Die Einheit der Kirchengewalt nach dem Zeugnis des Neuen Testaments und der Apostolischen Väter*, München 1956.
 Καλλιάφας Σπ., «Παρατηρήσεις ἐκ τῆς ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας», στοῦ ἴδιου, *Ἀνάλεκτα (Ἄρθρα καὶ Μελετήματα)*, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 168-171.
 Καρμίρης Ἰω., *Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Δογματικῆς τμήμα Ε'*, Ἀθῆναι 1973.
 Κασσιανὸς (Μπεζομπράζωφ), Ἐπίσκοπος Κατάνης (μτφρ. Ἰω. Καλογήρου), «Τὸ εἰκοστὸν πρῶτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ΛΗ'* (1955) 206-220.
 Koulomzine N., "Die Stellung des Apostels Petrus in der Urkirche", στο *Bibliothek für Orthodoxe Theologie und Kirche*, Band I., *Der Primat des Petrus in der Orth. Kirche*, Zürich 1961, σελ. 67-93.
 Lindars B., *The Gospel of John* [New Century Bible], Frome and London 1972.
 Μάγεντορφ Ἰω. (Πρεσβύτερος), «Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ παραδόσεις τῶν ἀνθρώπων», *Θεολογία-Ἀλήθεια-Ζωή*, Ἀθῆναι 1962, σελ. 129-151.
 Ὁ ἴδιος, «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ρώμης ἐν τῇ κανονικῇ παραδόσει τῶν πρώτων αἰώνων», *ΘΗΕ Γ'* (1967) 702-714.
 Μαρκαντώνης Ἰω., *Ψυχοσωματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδίου (Δεδομένα πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιοποίησιν)*, Ἀθῆναι 1968.
 Μελίτων, Μητροπολ. Ἡλιουπόλεως καὶ Θεῖρων, «Ἡ ἐπανασυνάντησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διαπιστώσεις καὶ προσδοκίαι», *Ὀρθόδοξος Παρουσία Β'* (1965) 7-32.

- Μουρατίδης Κων., *Σύγχρονοι κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι 1960.
- Μπούμης Παν., «Ἡ πέτρα τοῦ ἁπ. Πέτρου (Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου Ματθ. 16,18)», *Θεολογία* 51 (1980) 146-157.
- Ὁ ἴδιος, «Ποιό τὸ περιεχόμενο τοῦ παπικοῦ πρωτείου (καὶ τοῦ ἀλαθήτου)», *ΕΕΘΣΠΑ ΜΗ'* (2013) 109-128.
- Ὁ ἴδιος, «Τὸ πρωτεῖο τοῦ Πάπα (καὶ τὸ ἀλάθητο) (νοσηματοδότηση καὶ ἐφαρμογή)», *Ἐπίσκεψις*, ἔτος 46ο, ἀριθμ. 775, 30-6-2015, σελ. 20-31.
- Μωραϊτῆς Δημ., *Χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ψυχολογικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ ἐφήβου*, Ἐν Ἀθήναις 1964.
- Owen J., *A commentary critical, expository, and practical on the Gospel of John*, New York 1861.
- Παπαδόπουλος Ἰω. (Ἀρχιμ.), «Περὶ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, Νὰ ἀποφύγωμεν τὴν σύγχυσιν», *Ἐκκλησία Μ'* (1967) 96-99 καὶ 124-128.
- Ράλλης Γ. - Ποτλῆς Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμοι 6, Ἀθήνησι 1852-1859 (φωτοτ. ἀνατύπωσις, Ἀθήναι 1966).
- Ροδόπουλος Παντελεήμων (Ἀρχιμ. καὶ νῦν Μητροπολίτης Τυρολόης καὶ Σερεντίου), *Ἡ Ἱεραρχικὴ Ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς β' ἐν Βατικανῶ Συνόδου (Ορθόδοξος Θεώρησις)*, Θεσσαλονίκη 1969.
- Schlatter D. A., *Der Evangelist Johannes*, Stuttgart 1930.
- Schmaus M., *Katholische Dogmatik*, Band III,1: *Die Lehre von der Kirche*, München 1958.
- Σιώτης Μᾶρκ., *Τὸ νόημα τῆς Ἱστορίας κατὰ τὴν Ἁγ. Γραφήν*, Ἀθήναι 1973 (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας).
- Σπετσιέρης Κων., *Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήναι 1960.
- Stan Liviu, «Περὶ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας», *Θεολογία ΛΘ'* (1968) 5-18.
- Στανιλοάε Δημ. (Πρωτοπρ.), *Γύρω ἀπὸ τὴ θεματικὴ τοῦ νέου καταλόγου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδοξίας* (Εἰσήγησις πολυγραφημένη).
- Στεφανίδης Βασ. (Ἀρχιμ.), *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἄπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήναι 1970³.
- Θεοδώρου Εὐ., *Μαθήματα Κατηχητικῆς ἢ Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς*, Ἐν Ἀθήναις 1975.
- Θεοφύλακτου, Ἀρχιεπ. Βουλγαρίας, *Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 123,1127-1348, καὶ 124,9-318.
- Τρεμπέλας Παν., *Κατηχητικὴ ἢ Ἱστορία καὶ θεωρία τῆς Κατηχήσεως*, Ἀθήναι 1931.
- Ὁ ἴδιος, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, Ἀθήναι 1954.

SUMMARY

The phases of Primacy of the Pope of Rome

A basic biblical citation, on which the Roman Catholics are based to establish the primacy of the Pope of Rome, is *John* 21, 15-17. There, the Lord three times and differentially way says to Apostle Peter: (a) “Feed my lambs” («βόσκει τὰ ἀρνία μου»), (b) “Tend my sheep” [«ποίμαινε τὰ πρόβατά (προβάτια) μου»], (c) “Feed my sheep” («βόσκει τὰ πρόβατά μου»).

Roman Catholics claim, therefore, that the Pope of Rome, having the position of Peter, is obliged to feed the ecclesiastical community. We are not entering this controversy, but we are wondering: If the Pope of Rome wants it, why do we deny it? Just that he is obliged to assume the obligations of Peter, as defined in the above triple command of the Lord.

As we have seen, at the first time Lord says to Peter: “Feed my lambs”, that is, take care of their food. At the second time He says to him: “Tend my sheep” (προβάτια); that is, not only be interested in their diet, but direct them and supervise them as livelier. And at the third time He says to him: “Feed my sheep”, that is again be interested in feeding the already developed sheep.

The above three commands of Lord, as it results from the narrative, reflect the three great periods of the history of Christianity, of the Church, of this God-man organization: The first attributes to the first millennium, so the Pope of Rome, as the “Primate of love”, he had to take care of the “food” of the neophyte Christians. The second period, which corresponds to the second millennium AD, includes the diverse revolutionary trends of Christians as “adolescents”, such as Enlightenment, Reformation, Protestation, etc. To that period, the Pope had to take on more responsibility and supervision about the course of the Christians who belonged to him. The third period, the third millennium, where we have already entered, people and

Christians have a quite great “development”. They have a strong sense of self-sufficiency and they do not accept any supervision or protection.

So now that the Pope has to do with old “sheep”, he has to abandon all despotism and come back to the “feed” of the first period. He must leave the primacy of authority and take on the primacy of truth. He has to indicate to believers or not the teaching of the Holy Bible and ecumenical Synods. Maybe some do not agree. However, the indisputable fact is that the Pope needs to come back to the “feed”, to be acceptable to all Christians, to all the “sheep” of Christ. Already the cit. *John* 21, 15-17 urges, strengthens and enshrines him to this.